

CONSIDERAȚII PRIVIND REPREZENTAREA ÎN MATERIA OBLIGAȚIILOR

Dr. Mihaela Cotoră

Asist. univ. dr. Cristina Popa Nistorescu

The relationship of juridical obligation grants to the creditor the right to pretend from the debtor to give or to do or not do something (a positive or negative requirement) and, in the case he would not execute willingly the requirement, the creditor could obtain its fulfillment appealing to the power of the state constraint. Thus, to the right of the creditor corresponds the obligation of the debtor to fulfill precisely the required action, either through a voluntary execution or due to an imposed execution in nature or through equivalent means.

Within this constrained system, structured on complex relations of interdependence between creditors and debtors, the juridical institution of the representation functions within certain limits and conditions, outlined by the specific nature of the domain.

Raportul juridic obligațional, ca varietate a raportului juridic civil, indiferent de izvorul său (contractual sau delictual) conferă creditorului dreptul să pretindă debitorului să dea, să facă sau să nu facă ceva (prestație pozitivă sau negativă) iar, în cazul în care acesta nu execută de bunăvoie prestația datorată, creditorul poate obține îndeplinirea ei, apelând la forța de constrângere statală.

Dreptului creditorului îi corespunde obligația debitorului de a îndeplini întocmai prestația la care s-a îndatorat, fie printr-o executare voluntară, fie ca urmare a unei executări silite în natură sau prin echivalent.

Acest mecanism obligațional își află temeiul în prevederile art. 1073 C. civ. Conform căroră „creditorul are dreptul de a dobândi îndeplinirea exactă a obligației și în caz contrar are dreptul la dezdăunare”.

Textul de lege citat reglementează două ipoteze: prima cu rang de principiu, în considerarea căruia creditorul este îndreptățit să ceară și să obțină executarea întocmai a prestației datorate de debitor și cea de-a doua, cu caracter subsidiar, incidentă numai atunci când executarea în natură devine imposibilă și care conferă creditorului dreptul de a pretinde despăgubiri echivalente prejudiciului suferit.¹

Interesul creditorului în a-și recupera creanța ajunsă la scadență – într-una din modalitățile menționate se bucură de protecția legiuitorului, protecție concretizată în recunoașterea în favoarea creditorului a anumitor drepturi asupra patrimoniului debitorului. Acestea sunt: dreptul de gaj general asupra bunurilor datornicului și dreptul de a promova în justiție acțiuni ce tind fie să înlăture consecințele negative ale pasivității debitorului în ceea ce privește integritatea patrimoniului, fie să readucă în patrimoniu acele bunuri înstrăinate de debitor în fraudă creditorului.

În cadrul acestui sistem obligațional, structurat pe relații complexe, de interdependență între creditori și debitori, reprezentarea, ca procedeu juridic prin care o persoană încheie un act juridic în numele și în contul altei persoane, astfel încât efectele actului încheiat să se producă în persoana reprezentatului, funcționează în anumite limite și condiții, trasate de specificul domeniului.

Ca elemente definiției, generale, reprezentarea implică:

- voința liber exprimată și neviciată a reprezentantului, la încheierea actului;

¹ M. N. Costin „*Marile instituții ale dreptului civil român*”, vol. III, Ed. Dacia, Cluj–Napoca, 1993, pag. 170.

➤ intenția de a reprezenta care trebuie să fie cunoscută și de cealaltă parte contractantă;

➤ puterea de a reprezenta, putere ce decurge din voința reprezentatului exprimată prin convenție, lege sau hotărâre judecătorească.

Având ca punct de plecare aceste trăsături definitorii, analiza particularităților reprezentării în raporturile juridice dintre creditor și debitor se va circumscrie sferei fiecăreia dintre modalitățile de recuperare a creanțelor neonorate de datornic.

1. Executarea directă (în natură) a obligațiilor.

Plata, ca mijloc de executare voluntară are drept efect liberarea debitorului de obligația asumată de „a da” sau de „a face”.

Conform prevederilor art. 1093 Cod civil „obligația poate fi achitată de orice persoană interesată, precum și de un coobligat sau de un fidejutor” precum și de o persoană neinteresată care trebuie însă „să lucreze în numele și pentru achitarea debitorului, sau de lucrează în numele ei propriu, să nu se subroge în drepturile creditorului”.

Textul de lege induce ideea că plata poate fi făcută în principiu, de orice persoană, începând cu debitorul și terminând cu terțul neinteresat.

Grupând aceste categorii de persoane, ele se prezintă astfel: debitorul personal sau reprezentantul său, codebitorul solidar sau indivizibil, care va răspunde pentru executarea plății alături de debitor, terțul interesat să stingă obligația și terțul neinteresat, care face plata, fie în temeiul gestiunii de afaceri, fie în cadrul unui contract de mandat, caz în care se subrogă în drepturile creditorului plătit.

Situația terțului neinteresat implică o reprezentare neconvențională, distinctă de forma clasică de reprezentare a debitorului și care își are izvorul în lege (de exemplu: reprezentarea prin părinți, tutore și curator).

Codul civil prevede și excepții de la regula instituită prin art. 1093, reglementând expres acele cazuri în care obligația asumată poate fi executată numai de către debitor.

Dispozițiile legale fac referire la:

➤ obligațiile de „a face” (intuitum personae) care implică faptul personal al debitorului. Cerința specifică pentru obligațiile de „a face” și „a nu face” este aceea că „fapta de a face și de a nu face” trebuie să fie a aceluia care a promis-o întrucât nimeni nu poate deveni debitor decât prin voința sa proprie.²

➤ obligațiile de „a da” un bun determinat (transmiterea dreptului de proprietate).

➤ convenția părților.

Cui se va face plata?

Plata se face creditorului, reprezentantului său, precum și persoanei autorizate de lege, sau de justiție pentru primirea ei (art. 1096 Cod civil).

Persoana în drept să primească plata nu este întotdeauna creditorul inițial, ci și toți succesorii săi în drepturi: moștenitorii, legatarii, cesionarul creanței.

Reprezentantul creditorului poate fi cel convențional, împuternicit, dar și cel legal, cum este cazul tutorelui sau curatorului.

Plata este valabilă și atunci când se face altor persoane anume indicate în textele de lege (art. 1096 – 1097 Cod civil). Astfel, dacă plata s-a făcut unui terț, fără drept de a o primi, creditorul poate fie să ratifice plata, fie să profite de ea.

² Constituie o derogare de la acest principiu, reprezentarea convențională în contractul de mandat, când mandatarul promite fapta mandantului conform împuternicirii primite de la acesta. Mandatul poate fi însă cu reprezentare, când mandatarul are împuternicire să încheie un contract în numele și în interesului mandantului sau fără reprezentare când mandatarul, în temeiul procurii acordate încheie contractul în numele său, dar în interesul mandantului.

În prima ipoteză, efectul este acela al dobândirii retroactive, de către terț, a calității de mandatar al creditorului, pe când în ceea de a doua, se înscrie situația în care terțul, care a încasat plata este un creditor al creditorului inițial.

O plata valabilă presupune atât pentru creditor, cât și pentru debitor existența capacității de exercițiu depline. Condiția trebuie îndeplinită și de către reprezentanții acestora. Lipsa ei atrage anularea operațiunii de stingere a obligației.

2. Executarea obligațiilor cu pluralitate de subiecte. Obligațiile solidare.

În cadrul acestor obligații fiecare creditor solidar poate cere debitorului întreaga datorie sau oricare dintre debitorii solidari poate fi obligat la executarea integrală a prestației datorate de toți, creditorului.

În acest sens, în art. 1034 Cod civil, se arată că obligația este solidară între mai mulți creditori când titlul creanței dă dreptul fiecăruia dintre ei, a cere plata în tot a creanței și când plata făcută unuia din creditori liberează pe debitor. Textul reglementează situația solidarității active în care un debitor are aceeași obligație pentru mai mulți creditori.

Codul civil cuprinde și dispoziții referitoare la solidaritatea pasivă (obligație cu pluralitate de debitori ce corespunde dreptului creditorului de a cere oricui dintre aceștia executarea prestației). În acest sens, în art. 1039 Cod civil se prevede că „obligația este solidară din parte debitorilor când toți s-au obligat la același lucru, astfel că fiecare poate fi constrâns pentru totalitate” și că „plata făcută de unul dintre debitori liberează și pe ceilalți către creditor”.

Raporturile dintre creditorii solidari sunt dominate de principiul consacrat în art. 1038 C. civ., potrivit căruia între creditorii solidari există un mandat tacit de reprezentare reciprocă în îndeplinirea actelor de conservare a obligației. Creditorul solidar reprezintă, potrivit art. 1038 C. civ., pe ceilalți cocreditori în toate actele ce pot avea ca efect conservarea obligației.

Analizând această dispoziție legală, literatura juridică a desprins intenția legiuitorului de a recunoaște fiecărui creditor solidar dreptul de a pretinde și de a primi plata întregii creanțe în temeiul unei prezumții legale de împuternicire a lui într-un atare sens din partea celorlalți creditori solidari. Nici unul dintre creditori nu este titularul întregii creanțe, deoarece aceasta îi aparține numai în limitele cotei lui părți, el fiind obligat să remită celorlalți creditori cotele lor părți. Fiecărui creditor solidar îi revine o dublă îndatorire: de a conserva creanța colectivă și de a nu face nimic ce ar putea înrăutăți drepturile celorlalți creditori solidari.³

Consecințele care decurg din principiul consacrat de art. 1038 C. civ. sunt următoarele: creditorii sunt considerați că se reprezintă reciproc numai în privința actelor ce le sunt profitabile, cum ar fi punerea în întârziere a debitorului, întreruperea prescripției extinctive sau realizarea creanței, nu însă și în privința actelor ce le sunt păgubitoare, ca remiterea de datorie sau tranzacția.⁴

Solidaritatea pasivă, reglementată în art. 1039 – 1056 C. civ., a fost concepută de legiuitor ca un mijloc de garanție pentru creditor privind executarea creanței sale. Solidaritatea pasivă se caracterizează prin aceea că: poate izvorî fie din voința părților (contract sau testament), fie din lege și ea unește mai mulți debitori prin faptul că fiecare dintre ei are obligația de a-i plăti creditorului întreaga datorie (ceea ce înseamnă că fiecare debitor se află în legătură obligațională distinctă cu creditorul).

³ L. Pop „Drept civil. Teoria generală a obligațiilor”, vol. II, Ed. Fundației „Chemarea”, Iași, 1993, pg. 420; M. N. Costin – „Tratat de drept civil. Teoria generală a obligațiilor”, vol. I, Universitatea „D. Cantemir”, Facultatea de Drept Tg. Mureș, 1993, pg. 117.

⁴ I. Albu „Drept civil. Introducere în studiul obligațiilor”, Ed. Dacia, Cluj – Napoca, 1984, pag. 88.

Prezumția de mandat tacit de reprezentare între codebitorii solidari rezultă din prevederea expresă a art. 1056 C. civ. potrivit căreia „codebitorul solidar reprezintă pe ceilalți codebitori în toate actele care pot avea de efect stingerea sau împuținarea obligației”.

O altă caracteristică a obligației solidare este că plata integrală făcută de către unul dintre debitori îi liberează față de creditor și pe ceilalți codebitori. Totuși, după plata către creditor, obligația se disjunge de drept între codebitori în raport cu cotele – părți de datorie ce le revin.

Interesul solidarității pasive constă în avantajul pe care îl are creditorul de a urmări pe oricare din codebitori și, bineînțeles, de a se putea orienta astfel spre acela care este mai solvabil.

3. Exercițarea dreptului de gaj general prin intermediul acțiunii oblice.

Creanța pe care creditorul o poate avea împotriva debitorului său îi conferă anumite drepturi asupra patrimoniului acestuia, drepturi care privesc, în principal, asigurarea executării obligației fie în natură, fie prin echivalent. În același timp, potrivit art. 1718 C. civ., „oricine este obligat personal este ținut de a îndeplini îndatoririle sale cu toate bunurile sale mobile și imobile, prezente și viitoare”. Cu alte cuvinte, ne aflăm în prezența dreptului de gaj general al creditorului chirografar asupra patrimoniului debitorului său.

În temeiul dreptului de gaj general creditorii chirografari pot lua anumite măsuri conservatorii în locul debitorului lor sau pot intenta anumite acțiuni în justiție, în vederea asigurării executării obligației în natură sau prin echivalent, sau acțiuni prin care se revocă actele încheiate în fraudă drepturilor lor.

Este posibil ca un debitor să devină insolubil sau să-și micșoreze elementele active ale patrimoniului său prin faptul că, din neglijență, nepăsare, nepricepere sau cu rea – credință, nu-și exercită anumite drepturi pe care le are împotriva unor terțe persoane. În această situație, legea conferă creditorului chirografar dreptul de a le exercita el, în numele debitorului său. Astfel, potrivit art. 974 C. civ. „creditorii pot exercita toate drepturile și acțiunile debitorului lor, afară de acelea care îi sunt exclusiv personale”. Prin acțiunea oblică, creditorul poate proceda la valorificarea unui drept care aparține debitorului său. Această acțiune se mai numește indirectă sau subrogatorie, pentru că deși este exercitată de creditor în numele debitorului său, va duce la același rezultat ca și cum ar fi fost exercitată de către debitor.

De exemplu, debitorului i-a fost cauzat un prejudiciu și nu urmărește făptuitorul pentru repararea lui, sau a închiriat un bun, chiriașul nu plătește chiria, iar el neglijează să i-o pretindă. În aceste exemple, dreptul subiectiv care se valorifică aparține debitorului. Dar, datorită faptului că debitorul nu acționează direct pentru valorificarea lui, pe calea acțiunii oblice o va face creditorul, în numele debitorului, deci indirect. Astfel, suntem în prezența exercițiului unei acțiuni „în numele și pe contul debitorului”.⁵ Prin urmare, creditorul nu are drept propriu și direct față de terțul pârât, ci se subrogă în locul debitorului, punând în valoare dreptul propriu al acestuia. De aici decurg o serie de consecințe:

a) pârâtul acționat poate opune creditorului toate apărările și excepțiile pe care le-ar putea opune și debitorului;

b) în cazul în care creditorul câștigă procesul prin care a pornit acțiunea oblică, bunul asupra căruia purta dreptul ce era amenințat cu pierderea este readus în patrimoniul debitorului. Ca urmare, el va servi la asigurarea gajului general al tuturor creditorilor

⁵M. N. Costin „Acțiunea oblică (indirectă sau subrogatorie) în teoria și practica dreptului civil român”, în „Studia Universitatis Babeș – Bolyai”, Jurisprudența nr. 2/1987, pag. 30-31.

chirografari, fără ca acela dintre creditorii care a întreprins acțiunea oblică să aibă vreun drept de preferință față de ceilalți creditorii.

c) hotărârea pronunțată în urma promovării acțiunii oblice este opozabilă tuturor creditorilor, indiferent dacă le este sau nu favorabilă, dar debitorului i se poate opune numai dacă a fost introdus personal în proces.

Din cele expuse până acum în legătură cu acțiunea oblică putem trage câteva concluzii: acțiunea creditorului chirografar exercitată în numele și pe contul debitorului este o veritabilă operațiune de reprezentare în care creditorul este reprezentantul iar debitorul reprezentatul, în persoana căruia se vor produce toate efectele acțiunii oblice. Astfel, putem spune că acțiunea oblică se aseamănă atât cu mandatul, cât și cu gestiunea de afaceri cu toate că între ele există, desigur, și deosebiri.

Prin comparație cu mandatul, atât creditorul chirografar, cât și mandatarul acționează în numele și pe seama mandantului, respectiv debitorului, dar, în timp ce mandatarul poate încheia orice acte juridice pentru mandant, creditorul chirografar poate exercita numai drepturi și acțiuni în justiție menite să micșoreze insolvabilitatea debitorului. Dacă în cazul mandatului, mandatarul acționează în baza unei împuterniciri din partea mandantului, creditorul chirografar acționează în temeiul dreptului de gaj general acordat de lege; el acționează din proprie inițiativă, fără nici o încuviințare din partea debitorului.

De asemenea, un creditor chirografar nu se poate substitui debitorului în administrarea patrimoniului său spre deosebire de mandatar care poate face acte de administrare a patrimoniului mandantului său. Creditorul nu va putea însă să facă acte de dispoziție sau de administrare pentru debitor. Spre exemplu, un debitor are un spațiu pe care l-ar putea închiria iar creditorul nu poate, pe calea acțiunii oblice, să-l oblige pe debitor să-l închirieze. Dacă, însă, debitorul a închiriat acel spațiu și neglijează să perceapă chiria, creditorul poate, pe calea acțiunii oblice, să o pretindă, în numele debitorului.

În timp ce mandatul încetează deplin drept la moartea mandantului, acțiunea obligă continuă să fie exercitată și după moartea debitorului, în același scop în care a fost pornită, spre a evita micșorarea patrimoniului – obiect al gajului general al creditorului chirografar – până în momentul preluării ei spre exercitare de către moștenitorii debitorului. În fine, dacă mandatarul răspunde numai pentru dol în mandatul gratuit, iar în cel oneros și pentru culpă, chirografarul răspunde în acțiunea oblică numai pentru abuz de drept.

În concluzie, considerăm că acțiunea oblică, deși prezintă o serie de deosebiri față de mandatul cu reprezentare, totuși include în funcțiunea ei raporturi de reprezentare față de debitor, dar spre deosebire de reprezentarea de la mandatul convențional, al cărui izvor este contractul, izvorul reprezentării din acțiunea oblică este legea. De aceea, am putea încadra această reprezentare între formele reprezentării legale.